

Այս տեղեկությունները, ինչպես իւրաքանչիւրը կրկնայէ, անհրաժեշտ և սրբազան պարտք մը կը դնեն մեր եկեղեցական բարձրագոյն կառավարութեան վրայ, նմանապէս ազգին հոգեւոր հովիւաց և եպիսկոպոսաց վրայ, որ հոգ տանին խնամել և մխիթարել հոգեւորապէս մեր համազգի եղբարքը որ 'ի Վապուր (Վաղարշապատ), որոց եկեղեցին ժամանակէ մը 'ի վեր գոյ է եղեր քահանայի՛մը չըլլալուն համար, և հետեաբար սրբազան խորհրդոց մատակարարութենէն զուրկ մնացած են դժբաղդութեամբ:

Նշաւատիկ յիշեալ տեղեկութիւնները:

Յարգի պարոն,

Յայտնիկ աւուրս լուր եղե մեզ 'ի համազգեաց ոմանց բնակեցող 'ի Հնդկիս, թէ գտանին այժմ 'ի Վապուր բազում գերդաստանք Հայոց, որք միան զուրկ յամենայն մասնակցութենէ հոգեւորական խնամոց՝ եկեղեցի նոցա փակեալ գտլով 'ի բազմաց հետէ, սակ 'ի չգոյէ քահանայի 'ի մէջ նոցա, ուստի և թիւ յիշեալ համազգեաց մերոց անդ. օր աւուր նուազելով նուազի: Վանդի կարօտ հոգեւորական պաշտօնից և խորհրդոց, ոչ ամուսնութե և ոչ մկրտութե կարգ կատարին 'ի մէջ նոցա, զի չիք օր զի կատարիցէ զայն: յոյր սակա բազումք 'ի նոցանէ կամ գրկեն զկրօնս նոյն երկրի կամ միան գլխովին թափուր 'ի գլխութենէ ճշմարիտ աստուածապաշտութեան:

Իրաւի ցաւալի է յոյժ 'ի յուշ անել զմիտունայն կորուստ այդքան համապագեաց մերոց: Եւ չերկբայիմք զի վառեալ սիրով և ազգային կարեկցութեամբ 'ի լսեն զայս լուր ցաւալի փութացին նոքա՝ որոց վերաբերի բանս, դարմանել միատուն այնմիկ: անապարտելով 'ի յղեալ առ համազգիս մեր 'ի Վապուր զհոգեւորական խնամակարուս վասն փրկութեան հոգեւոր նոցին:

Ի վերջին պատերազմին յորժամ խմբին զօրք Մեղիկացոց 'ի Վապուր, բազումք 'ի վերջի շեալ մերազնեցի անտի, ըստ պատմելոյ Մեղիկացի լրագրոց՝ ելեալ գիմեցին թախանձանօք առ քահանայս անգղիացիս ուղեկիցս զօրացն՝ զի եկեալ մկրտեցան զերեսայս իւրեանց որք մնացեալք էին զուրկ 'ի սուրբ խորհրդոյն՝ այնմիկ: որպէս և կատարեցին քահանայք զմեղիկոս նոցա: Յայտնանէ յայտնի երևի զի սէր կրօնի քրիստոնէութեան չէ բոլորովին չիջեալ առ նոսա, թէ պէտքայոս վայր մնացին կարօտ հոգեւորական պիտոյից: Ուստի անհրաժեշտ հարկէ մեզ փութալ խնամ տանել վասն փրկութեան հոգեւոր եղբարք:

Ճաշէր, որոնց Սեղաւոր—Լիւրարք աքկըսէին 'ի օրը սրբոյն 'ի ոմինիկոսի տօնն էր, ու վանքը վերջին անգամի ըրած յափշտակութեքը զարդարուած՝ իւր առաջին հովիւը արժանաւոր յարգանք մը կը պատուէր:

Լիւրարքի հազիւ թէ սեղան նստած էր, երբոր լուսնս մը գալով խնաց տուաւ, որ լալէտ ըստած փողոցը ձեռննցարարի մը տան մէջ պառաւ հերետիկոսութիւն մը մեռնելու վրայ ըլլալով, թախանձանօք կը խնդրէր փաթառէն ըստած աղանդաւոր խոստովանահայր մը որ վերջին խորհուրդները մատակարարէ իրեն: Ուստի տը Դիւլիար սեղանէն կելէ, վերադառնալով մը կառնէ վրան, ու ասանկ ծպտեալ ձեռննցարարին տունը շուտով կը հասնի:

Վանց դուռը զարնելու ներս կը մտնէ ու անձայն քայլերով սանդուխէն վեր կելէ: Մնդուլնոյն կը մօտենայ, ու հիւանդին ականջն 'ի վար կամաց ձայնով մը կը լսէ:

—Սոստովանահայր մը ուղեցիք, ահա եկայ:

—Իսրի եկաք, կըսէ պառաւը, կարծելով թէ հաւատակից եղբոր մը հետ կը խօսի:

—Ուրեմն դո՛ւք ալ նեռան զաւակ մըն էք, պողոսք եպիսկոպոսը գլուխը վեր վերցընելով:

Պատուհանէն դատաւորը կանչեց, որ մինչև տանը դուռը իրեն հետ եկած էր: Վատաւորը մարդ խրկեց ու դահլիճը բերել տուաւ, որ իր ուսերուն վրայ առաւ պառաւ կինը, ու վրէժէ:

—Ա՛յ—Տը՛նիք ըստած անդ տարաւ:

Հոն տեղ վայտ զիջեցին ու տուին կրակը, պառաւ կինը խորոյն մէջ նետեցին ու եպիս

մերոց անդ, որք միան առանց մխիթարութեան հոգեւոր խնամակարութի:

Իսրաբազոյն Վրան արտաքին գործոց տեսուչը հետեւեալ ազդարարական թուղթը անցեալ շաբթու 'ի պաշտօնէ յուղարկեց՝ օտար տէրութեանց դեսպաններուն, որ 'ի Կոստանդնուպոլիս:

«Օսմանեան կայսերական կառավարութիւնը շատ անգամ բարեկամ տէրութեանց դեսպաններուն ուշադրութիւնը հրաւիրեց զանազան դրամաց ապօրինաւոր առևտրոյն վրայ, որոնք տարապալան գնովք կանցնին: Մնկնէ ինդիւսի մըն է, թէ Իսրաբազոյն Վրան երկիրներուն մէջ օտար տէրութեանց դրամաց շրջաբերուի՝ իբրև վաճառականութեան միջոց մը թոյլ տրուած է: Բանդի օսմանեան դրամէն 'ի զատ ուրիշ դրամ չկրնար անցնիլ առևտրական գործոց մէջ: Հետեւաբար ծախու առած ապրանքաց վաճարման համար՝ մէկը չկրնար պահանջել որ օտար դրամ տայ: Յայտնի է որ այս սկզբունքը 'ի գործ կը դրուին ուրիշ ամէն տէրութեանց մէջ:

«Սակայն կը գտնուին այնպիսի վաճառականք, որ օսմանեան տէրութեան նահանգաց մէջ՝ երկրին հաստուածներէն ծախու առնելով, բնակչաց տեղիտութենէն օգուտ կը քաղեն և կը խաբեն զանոնք, հատուցանելով՝ իրենց ծախու առած ապրանքաց փոխարէն, գէշ բազադրութեամբ օտար դրամներ և իրենց խսկական արժէքէն աւելի գիներով: Այս բանը ամենին թոյլ չի կրնար տրուիլ, ըստողում խորագրաւ մըն է և վնասակար թէ հասարակ ժողովրդոց և թէ օրինաւոր վաճառականաց:

«Կայսերական կառավարութիւնը արդարացի կանոններ հաստատեց՝ դրամաց բազադրութիւնը շրջելով, և ոսկին ու արծաթին արժէքը կարգադրելով՝ ուրիշ տէրութեանց մէջ այս թանկագին մետաղաց ունեցած ընթացքին համեմատ: Եւ արդէն տեսնուեցան բարի հետեւութիւնները այս կարգադրութեան, որ 'ի գործ դրուեցաւ վաճառականաց օգտին համար ընդհանրապէս և համաձայն անոնց խնդրոյն:

«Սակայն դրամաց այս գործը՝ իւր վրայ դրուած սահմաններէն դուրս ելաւ, և հին անկարգութիւնները նահանգաց մէջ սկիզբ առնելով, սակաւ առ տակաւ տարածուեցան ամէն տեղ: Ուստի հարկ եղաւ վտխձան մը տալ անոնց: Եւ որովհետեւ այս դրամաց շրջաբերութիւնը մեծ վնաս կը պատճառէ տէրութեան բնակչաց օգտիցը, և օտարազգի պատուաւոր վաճառականք անգամ,

կոպտը՝ հոն կեցողներուն իր օրհնութիւն տուաւ:

Եւրոպական դարձաւ շուտ մը, վերադառնալով հանեց, ձեռքերը լուաց ու նորէն սեղան նստաւ իր տեղը: Փրէ—Գէ—Ա՛յ—Տը՛նիք եղած յանկարծական դէպքին մուխը դեռ ծխելու վրայ էր, ինչ առտեն սեղանակից կրօնաւորներուն հետ եղբայրաբար դիմի կը խմէր 'ի ջնջում հերետիկոսութե:

Վերջապէս երբոր զոհը այրեցաւ հատաւ և վերջին խանձողը մարեցաւ, դահլիճը դեռ տաք մտիկը կը ժողվէր ու հովին մէջ կը ցրուէր որպէս զի երկրիս վրայէն հերետիկոսութե մինչև վերջին հետքը ջնջէ:

Նա ասանկ էր հերետիկոսաբնու թիւնը, ասանկ կը գտնէր Ս. Էփեսար Կաթուայի գրքին մէջ, ու իր պատմութեանը մէջ ըրած մոռալի վարժութիւնէս, ասանկ պիտի գտնէինք թէ որ երբ էր իննետասներորդ դարուս մէջ կարենար երևան ելլել, իայց Ս. Էփեսար Կաթուային պէս՝ բաւական չէ միայն անիծել զհերետիկոսաբնութիւնը, այլ պէտք է բացատրել զան, որ մինչև հիմա մարդկութեան վնասակար առևտուած մը եղած է:

Իայց ստոյգ է որ՝ մարդկօրէն խօսելով, դժուարին է աս բացատրութիւնը: Բանդի իրաւաւորութիւն կամ ինքնանու թի մըն էր ան, ինչ քանի վրայ հիմնեալ գործը մը, յանցանք մը, բայց չէ, խօսք մը, ասկէ ալ նուազ՝ միայն մը տաճմանը մը պատժելու համար: Այս իրաւասութիւնը՝ ստուերին մէջ գործ կը տեսնէ, հաստ պատի մը ետեւ: խորհրդական պայմանաւ եղած ամբաստանութեան մը համար կը դրուարտէ, ան

որոնք կարճամարհէն այսպիսի առևտուրը, մեծամեծ վնասներ կը կրեն: վնասնորոյ խիստ միջոցապ գործածուիլը հարկաւոր համարեցաւ օտար վաճառականաց մեծագոյն մասէն: Այս միջոցները, որ որոշեցան ընդհանրապէս ամէն վաճառականաց օգտիցը համար, հետեւեալ կերպիւ հաստատութիւն գտաւ:

«(1) Գոստափառ կայսեր անուամբ կոխուած դրամները, և դրամաթղթերը որ մայրաքաղաքիս մէջ միայն կանցնին, նմանապէս նախորդ թագաւորին ժամանակը կոխուած 5, 2 1/2, 6, 3 և 1 1/2 դուռուշնոց արծաթ դրամները, այլ և 20, 10 և 5 դուռուշնոց ոսկի դրամները, ահա ասոնց շրջաբերութիւնը միայն թոյլ տրուած է առևտրական գործոց մէջ, և պակասաւոր բազադրութեամբ եղած դրամները պիտի չանցնին այսուհետեւ: Իայց յայտնանէ ամէն օսմանեան հին ստակները և օտար ստակները արգելեալ են:

«Այս արգելեալ դրամներէն ունեցողներուն տասը օր պայմանաժամ տրուած է, որ մայրաքաղաքիս մէջ՝ կայսերական փողեւանոցը տանին, իսկ նահանգներուն մէջ՝ հարկապահանջից սըն տուկը, և այն տեղ օրինաւոր դրամաց հետ փոխեն՝ նոր հաստատուած գնոց համեմատ: Եւ այսպէս համանին գործադրութեանը համար սաստիկ հրամաններ յուղարկեցան ամէն տեղ:

«Երբոր օտար վաճառականներ՝ օսմանեան երկրին հաստուածներէն ապրանք մը ծախու պիտի առնեն, կը պարտաւորին նախ իրենց ունեցած արգելեալ դրամները փոխանակիլ այն դրամաց հետ՝ որոց շրջաբերութեւնը հրաման տրուած է: Այլ և եթէ առնելը ունին օսմանեան հպատակներէն, որոնք գուցէ կուզեն ապօրինաւոր ստակ վաճարել՝ ըսելով թէ ուրիշ տեսակ ստակ չունին, պէտք է իմաց տան տեղական կառավարութեւնը, որպէսզի օրինաւոր դրամով իրենց պահանջը առնուն, և միանգամայն ըստ արժանեաց պատժուին այնպիսի օրինազանցները:

«Վերջապէս այսպիսի պատճառանց ամենին տեղի չտալու համար, շուկայի խանութպաններէն և ուրիշ զանազան արհեստաւորաց ընկերութիւններէն տրուած պարտաւորահանները իբրև փոխանակադրութիւնը պիտի համարուին և վաճառականութեան օրինաբար տնօրէնութեանցը համաձայն պիտի վաճարուին:

«Իսրաբազոյն Վրան հպատակներէն, նմանապէս օտար տէրութեանց հպատակներէն, անոնք որ արգելեալ դրամաց առևտուրը կը կրեն թէ յայտնի իրենց անուամբ և թէ գաղտնաբար, կա

անուն վկայութեան մը համար կը բանտէ, գաղտուկ կը հարցաքննուի, գետնին տակ դատաստան կը տեսնէ, ճշմարտութիւնը կը խաղաղփախէ որ ամբաստանեալը խաբէ, դատաստանին մէջ անոր դէմ ամէն կերպ վկայութիւնները կը դրուին, իսկ ջատագովութեանը համար՝ վկայ մըն ալ չընդունիր որ զան արդարացի է, անոր դէմ եղած սուտ երդումին ականջ կը խախտէ, որպէս թէ ստերգումը արժանահաւատ ըլլար: հերետիկոսութե դատաստանաց մէջ մահուան պատիժով կը բռնադատէ զհերետիկոսը, որ ինք՝ իրեն գտախաղ ըլլայ, մէկ նոր յանցանք մը կը հանար, որ է ինքզինք պատժող չաբաստանելը, կը տանջէ, որ չարաբանօք փրկած մէն խոստովանութի մը փրցընէ, հոգ չէ ինտոր, կօգտէ միայն որ խոստովանուի մը ըլլայ: Կը չարաբէ ու զանազան պէս, որչափ յաճախ որ կուզէ, մեծ խնամք ունենալով առաջուց իմաց տալու, որ եթէ մահուան գէպը պատահելու ըլլայ չուանէ դարձուածքի տանջանօք եղած հարցաքննութեանց մէջ, յանցանքը ամբաստանելոյն է: Ըստ կամաց, առանց սահմանի, բանտի պատուհասի կը դատաւարարտէ, իրեն յորմար երկցածին չափ ժամանակի համար, մէկ տարուան, տասը տարուան, քսան տարուան համար կամ մշտնջենաւոր, ու երբոր երկարատեւ նահատակութենէ ետք իր բանտարկեալը թող կուտայ, փայտակոյտի պատիժ սպառնալով՝ անոր վրայ յաւիտեանական լուութիւն մը կը դնէ:

Չէ, այսպիսի խաղաղութիւն մը, մանաւանդ թէ արդարութեան դէմ ասանկ մէկ օրինազանցութիւն մը՝ բնական չէ, անշուշտ մարդկային

ապագայում պիտի ծանուցուին, և իրենց յանձնառու ստուգուելն ետե, իբրև գրամանենդ (գաղափար) պիտի համարուին և ըստ այնմ պիտի պատժուին: Իսկ օտարազգիներուն պատժը իրենց գեղատեսչություններն պիտի խնդրուի:

«Իսրայելացիներն իրան իրաւունքը և հարկաւորութիւնը որուն մէջ կը գտնուի ամէն օրինաւոր միջոցները ի գործ դնելու այս տնօրէնութեանց գործադրութեանը համար, յայտնի են ձեր արդարաւոր վեճակները, և ստրակոյ չկայ թէ ձեր տնօրէնութեան հարտակ պատուաւոր վաճառականները այս կարգադրութեանց վրայ մեծապէս գոհ պիտի ըլլան:

«Օրմանեան կառավարութիւնը կը յուսայ, զի մասնաւոր գեղական, թէ ձեր ամէն բարոյական և նիւթական ձեռնարկները պիտի նուիրէք այս բանին: Վասնորոյ կաշտեմ գծեղ որ Իսրայելացիներն իրան այս որոշումը ծանուցանէք որոց հարկն է, և բարեհաճիք ի գործ դնել այն միջոցները որ արժան կը համարէք:

«Եւս բարեպատեհ հաւթիւ կընդորոգեմ, զի մասնաւոր գեղական, զհաւաստիւ յարգանաց իմաց:

ԿՈՍՏԱՆՆԱՒԱԿՈՒԹՅՈՒՆ, 15 Նոյեմբեր:

Պոսթորի՝ այսինքն կոտանդնուպօլսոյն շնորհիւ վրայ երթեկեղութիւն ընող շողենաւուց թիւը օր ըստ օրէ խիստ շատ աւելցաւ: Եւստի է որ այս շողենաւերը՝ նեղուցին երկու կողմը եղած գիւղերը ճանապարհորդներ կը տանին և կը բերեն, ու զանազան տէրութեանց դրօշակաւ են: Հետեւաբար օսմանեան տէրութեան ներքին կանոնադրութեամբ չեն կառավարուիր: Եւս բանը մեծ շփոթութեանց և վտանգներու պատճառ ըլլալով, Իսրայելացիներն իրան հայրական ինստիտուտը յանձնուած զանազան ժողովրդոց ապահովութեանը համար, որոշեց, որպէսզի յիշեալ նեղուցին վրայ այսօրինակ նաւարկութիւն միայն օսմանեան շողենաւերը ընեն, և օտար տէրութեանց շողենաւուց երթեկեղութիւնը ջնջուի:

Կառավարութիւնը այս բարեկարգ կանոնը հաստատելով, իւր իրաւունքը ի գործ կը դնէ: Բանդի ընդհանուր օրէնք է, որ իւրաքանչիւր տէրութիւն իւր ծովեղերեայ և ներքին նաւարկութիւնը իւր բնիկ երկրացիներուն և ազգային դրօշակաւ ընել տայ: Վասնզի իւր երկրին մէջ իւր ժողովրդեան ապահովութիւնը չընտար յանձնել օտարաց: որոնք տէրութեան օրինաց ներքե չեն:

ուղեղէն ելած չէ: Եւս իւր իրաւունքը ունի խորհրդատու և տրամաբանական ըլլալու ծածուկ պատճառի մը մէջ, որ անձանթ է պատմութիւն: Եւս պատճառը մենք մեր մէջը փնտռենք փոխադրութեամբ և առանց բարկանալու՝ այլ միայն ապաւնի սերնդեան կրթութեանը համար:

Կառավարի աս պատճառը: Սարգս՝ կարծէ երբեմն թէ աշխարհիս մէջ երկու տեսակ հոգի կայ, մէկը՝ խանգարեալ, միւսը՝ անտալ: մէկը՝ ի բնէ տկար, միւսը՝ ճշմարտութիւնը ճանաչելու բոլորովին կարող: Եւստի հոգին՝ կրնէ միւս հոգիին դուր իմանալու թեանս իրաւունքովը՝ գլխովին, բոլորովին իմն ես: Սիայն ես արտօնութիւն ունիմ բուսմանութեղ մէջ ընդ համար խորհելու: բուսմանութիւնը՝ անցողական ու անշարժ բնութիւնն է զոր ես իմ հոգեւոր, անդադար կրկին հոգեւորութեւն ու մարքեւր եմ: Բանդի եթէ ինքն իրեն առաջնորդութեւն ըլլայ՝ իր բնական ապակաւ նութեան, այսինքն՝ սխալմունքի մէջ պիտի խնայ: Եւս ճշմարտութիւն եմ, հաւատաւ, կամ մեռիւ: Կառ իմ հանգստական, ահա խանձող մը, ընտրէ: Եւս հոգեւոր աս երկու բնութիւնները ինչ ճշմարիտ նշանով ճանաչել պէտք է, որոնց մէկը անապական է ու միւսը ապականեալ, միայն անով՝ որ մէկը կը հաւատէ ու միւսը հաւատէ չէ:

Եւստի, հոգեւոր իրենց մէջ եղած այս անհաւասարութեանը կը հաւատային, երբոր արանց գերութիւնը ընկերութեան մէջ, ու կանոնային միւս գերութիւնը կանանոցին մէջ տեսական կերպով արգարացնելու կաշխատեն, Եւս սկզբը

Իրբունական բարձր հրամանաւ հետեւալ փոփոխութիւնները ի գործ դրուեցան:

Իսրայել Պալիզ Էֆէնտին՝ Պիլլայի համարակալ (տէֆթէրտար) անուանեցաւ:

Իսրայիզնի նախորդ համարակալ Բաիֆ Էֆէնտին՝ Իշէլ տեղակալ (գալմագամ) եղաւ:

Այսպէս արտապատեհութիւն անուանեցաւ:

Պահապէյին, որ օգոստոսիաւ Սուլթանին գափուծի պաշտօններն մէկն է, Պիլլայի տեղակալութիւնը յանձնուեցաւ:

Յունացի նորընտիր պատրիարք ամենապատիւ Տ. Իրմանոս սրբազան արքեպիսկոպոսը ամսոյս 7ին Չրաղանի արքունի պալատը հրաւիրուեցաւ և պատիւ ունեցաւ օգոստոսիաւ Սուլթանին ներկայանալու, որ խիստ մարդասիրութեամբ և մեծարանք ընկալաւ զիշեալ հոգեւոր հովիւը:

Սուլթանապատիւ Տէր Եսկուր մեր սրբազան պատրիարքը ամսոյս 9ին կիրակի օրը այցելութիւն ընաց Յունաց Տ. Իրմանոս պատրիարքին, շնորհաւորելու համար անոր՝ իւր նոր պաշտօնը:

Եւս իսպոսի մեռնող Սէֆէմէտ Սուլթանային որդին վեճակաւ Սայիտ փաշան, որ քանի մը ամիսէ ի վեր մայրաքաղաքը կը գտնուէր, նոյեմբերի 11ին մեկնեցաւ Եւսպոսի վերադառնալու:

Հայոգի վաճառական Սարգեան՝ յարգոյ Սարտիրոս աղան՝ վաճառականութեան դատաւարանին անդամ անուանեցաւ:

Եւս Սուլթան Բաիֆ Էֆէնտին օրագիրը կը հրատարակէ, թէ 12 Հայ երիտասարդք, իւրաքանչիւրը 20,000 զուռուշ գրամագլուխ գներով ընկերութիւն մը հաստատեն են մէջերին: որուն նպատակը պիտի ըլլայ Եւստոյիս երթալ ու սակոյ մետաղաց վրայօք աշխատիլ:

Եւս Սուլթան Տիրուհի տիկինը, գուստը Եւստի նեան յարգամեծար խաչատուր աղային, որ անցեալ տարի ամուսնացել էր Բուսայ ատոմա նաւոր Վորդանեանց Սիբայէլ աղա հայկազուն ազնուականին հետ, ամսոյս 8ին առ Եւստուած փոխեցաւ որդեծնուեցաւ Սիբայէլի հասակի 22 ամաց:

Եւս անակնկալ տարածամ մահը սե սգոյ և անմիջեւ տրամաւթ մէջ թողուց ոչ միայն հանգուցելոյն գործադրութիւնը ծնողքը և խանդալակ մահովն ու ազգականները, այլ և բոլոր ազգը մեծապէս ցաւեցաւ այս անդարմունքի կոտորտեան վրայ: Բանդի լուսահոգի Տիրուհի տիկինը իւր ընտիր բարեկրթութեամբ, համեստ վարուքը, բարցը բնաւորութիւնը և ուրիշ զանազան ձիրքերովը ազգիս պարծանք մը կընար հա-

բունքը ընդունել ըլլալով որ երկրիս վրայ երկու տէրութեւն կան, առաջինին գործը միայն մտածելն է, ու երկրորդինը՝ ուրիշին մտածածը չհաւատալ, այս սկզբունքը կ'ընէմ պատճառ եղաւ աշխարհիս մէջ խղճի մտաց աղատութիւն գէմ հաւածմունք յարուցանելու: Կատարեալ տէրութեւնը միշտ ուղեց որ տիրէ, անկատար տէրութեւնը խեղդէ, տրամաբանելու ու խօսելու իրաւունքը իրմէ վերջնէ: որովհետեւ այս իրաւունքը, իր գոյութեւն մէջ ի սկզբանէ անտի խանգարուած ըլլալով, պէտք էր որ իր բոլորովին չարն ու ստուծիւնը հարկաւորաբար տարածէ:

Եւս ինչպէս յարգելու էր զմտածութիւն որ ուրիշ կերպ մտածէ, և զոչնչոր որ ուրիշ կերպ շունչ աւանդէ: Ստուծութիւն՝ մարդուս ձեռքին անուաճելի, անմեղքութիւն է: Ի՞նչ կը ընէ բոլոր նեղուեց, ու նիգերը կը խաբէ: Եւս երաշխաւորութիւն մը տուր միայն, կաղատի կերթայ: Եւս որ այս երաշխաւորութեւն տակ կը պատասխարես, միշտ իւր անմեղութիւնը կը պահպանէ: Եւս հոս է հերեւ տիկնոջ անմեղութեան անխաւ և գազանական դատաստանին բացատրութիւնը: Թշնամին ամէն վայրկեան ձեռքէն կը փախչէ, ինք ամէն միջոցներով զան թող չի տալու կաշխատել: Իր հաւրատահարական սկզբունքը՝ գալունի տրամաբանութեամբ մը, անանկ հետեւութիւններու քննց տալու վնքը, որոնց նախատես չկրցաւ ըլլալ: Ստուծութիւնը իր ճանապարհին մէջ արգիլելու համար՝ Սպանիոյ վրայ բացարձակ լուծութիւն մը գրաւ: Եւս իմացականութեւն Սպանիան սպաննեց՝ որ զան ազատէ: բարբարոսութեւն սահմանէն շատ

մարտիլ: Հայկաբանութեան, յունարէնի և գաղղիարէնի մէջ բաւականապէս յաւաքացեալ էր, սորն գործութեան մէջ քաջ, նմանապէս շատ ազգէր կը հարկանէր Եւստոսիոս լուսածնաւորանը: Եւս այս անգործելի Պարկեանց մկրատը ամենեւին չխնայելով այս ծաղկափթիթ տիկնոջ հազուադէպ ձիրքերուն, սոսկալի կերպով մը կտրեց անոր կենաց ոսկեհիւս թիւը:

Հատ տարածայնութիւններէ ետե, վերջապէս ամսոյս 12ին հռովմէադաւան հայ ժողովրդեան աշխարհական պատրիարքին ընտրութիւնը ի գործ դրուեցաւ ի պատրիարքարան յիշեալ համագլխի ժողովրդեան և ի ներկայութեւն մեծաշնչ Սայիտ Էֆէնտին՝ որ պատքին գործոց պաշտօնատան գլխաւոր գործակալներէն մէկն է: Եւս ընտրութիւն հետեւալ կերպիւ եղաւ: Պատրիարքութեւն արժանի համարեալ երկու իւրեանցի վարդապետաց՝ այսինքն Հ. Եւսիկոյայոս Կալոնին և Հ. Պորոս փէմպէտանին անունը զատ զատ 2 պզտիկ տոմսակի վրայ նշանակելով՝ ծաղկեցին և սոփայ մը մէջ գրին, զոր քօղով մը ևս ծածկեցին: Եւս այսօրին գեղահաս տղայ մը տոմսակին մէկը տուաւ փէն հանելով՝ Սայիտ Էֆէնտին ձեռքը յանձնեց: Եւս տոմսակին մէջ Հ. Եւսիկոյայոս Կալոն վարդապետին անունը նշանակուած էր: հետեւաբար պատրիարքութեւն պաշտօնը անոր տրուեցաւ: Եւս ընտրութեան որոշումը վեհախառ Սուլթանին կայսերական հաստատութեանը մատուցաւ:

ՍՐՏԱՐԻՆ ԵՒ ԵՒԻՔԻՐ

ԱՅԳՂԻԱ: 1 ընտրութիւն, 4-16 Նոյեմբեր: Օգոստոսիաւ թագուհին, ինչպէս նախնիքաց թերթիւնիս ըսինք, ամսոյս 11ին ըստ նոր տուած արի՝ անձամբ ներկայ գտնուեցաւ բարլամէն թիւն մէջ, ուր արքունի գահոյն վրայ նստելով, ատենադպիր լորտին ձեռքէն ընկալաւ գահախօսութեան թուղթը, զոր հաստատուն և բարձր ձայնիւ մը կարգաց ի լուր ամենեցուն:

Եւս զիւր թագուհին իւր ատենախօսութեւն սկիզբը իւր սրտին սաստիկ տխրութիւնը կը յայտնէ Սուլթանին թիւնի գահին մահուանը վրայ: Եւս այսօրին կը ծանուցանէ թէ օտար տէրութեանց հետ ունեցած իւր բարեկամական կապակցութիւնները միշտ բարեւոր վեճակի մէջ կը գտնուին: Եւս իւր նշանակութիւնը կը յայտնէ հայրենեաց և մանաւանդ գործաւորաց դատուն բարեյաջող կացութեանը վրայ: Եւս իւր Իւրանտայի մէջ ժամանակէ մը ի վեր տիրած խռովայնը և անաստ ոգւոյն վը-

աւելի անդին բարբարոսութեւն մը մէջ մեղց դան: Եւս թագուհին աս սպաննութիւն նախ և առաջ հերեւ տիկնոջ անմեղութեան վրայ ինկաւ: Բանդի ինք աւելի տգէտ եղաւ ամէն տգիտութեւն՝ զորն որ իր բոլորովին կը հնարէր դահիճին ձեռքը: Եւս ատեն հակաճառութեան ազատութիւն՝ Վաղդիոյ մէջ եկեղեցականաց ոգին կը մշակէր, Սպանիոյ եկեղեցականները՝ Եւստոյի վերջին կարգը խալտաւաբար կը մտնէին: Եւս անոնց լուսաւորութեւն ու առաքելութեւն վրայ խօսք մը չէր ըլլար: Հերեւ տիկնոջ անմեղութեան վրայ զարկած հարուածէն առաջին մեռնողները իրենք էին: Եւս հիշին ձեռքը յանձնած էին իրենց իշխանութիւնը:

Եւս բոլոր բարոյականը՝ զոր պատմութիւն պէտք է որ բաղէ հերեւ տիկնոջ անմեղութեան:

Թագուհին Եւստոսիոսի գաղղիարէնի ձեռքէն ընկալաւ:

ՀԱՆԵԼՈՒԿ

2-րդ օրը սկզբն	Ճշմարտութեւն
գաղղիարէնի Սուլթան	որ առանց մեղքի
տոմսակի բարբար	ուղեղ կը կախէ
տիրակ սիրահար	ուղեղ կը ծածէ
Վաղդիոյ զարքի սիրուն	Ուրմուշ, խորհիւ
կերպէ մեղքի	բայց խորհիւ մտածէ
կերպի ու փայլուն	իրեն պէս խորհիւ
չորաւական Օւնի	բայց իրեն պէս միւս
Սեր Տէրն բազմեցաւ	Իրեն պէս մ'երգէր
երկու կայմ տեսաւ	իրեն պէս մ'ուտէր
տոմսակի իրաւ	խալտաւաբար ըլլալ
ճարտար խօսեցաւ	թիւն չի ուղեղ

(1) Փիլիպոս-Պիլլայէ
(2) Եւսիկոյայոս տիկնոջ

ՔԱՆԱԾԱՆ ԵՄԻՐԻ

Չմիւռնիս, 21 Նոյեմբերի:

րայ, և կը յուսայ թէ բարամէնթին օգտակար օրէնսդրութեամբ յիշեալ երկրին դժբաղդ վիճակը օր ըստ օրէ պիտի լաւանայ: Յանկարծազ գային եկեղեցւոյն պայծառութիւնը ևս առաւել ձեռնտու ըլլալ, արժան համարեցի, կըսէ, յանձնարարական ժողով մը կարգել, որ պիտի բնէ և իմացնէ ինձ թէ ո՞րք են օգտակար միջոցները, որ կրնան ի գործ դրուիլ բրիտանիսթէ յառաջդիմութեան և եկեղեցական բարեկարգութեան համար: Վեհափառ թագուհին՝ ազգին բարեկարգութեան վերաբերեալ ուրիշ քանի մը խնդրոց վրայօր խօսելով, վախճան կուտայ իւր ատենաբանութեանը՝ լսուածոց օրհնութիւնը հայցելով օրէնսդիր ժողովոյն խորհրդակցութեանցը վրայ:

— Լսուած լաւ պէյը մօտերս լեզուստոսէն լստոն գալով, Նուսար պէյին յայտնեց բարձրադաստիւ Վարդապետ Կալալիին հրամանը ի մասին բարձրագոյն Իրան տրուելու դրամայն ուստի իւր ընդունած ազգաբարութեանցը համեմատ՝ հայկազուն Պէյը փաշային անուամբը 285,000 լիւռ սթէրլինգ գումար, տարին հարիւրին 6 տոկոսով: Եւս գումարը քանի մը ամսուան մէջ պիտի տրուի օսման նեան կառավարութեանը:

Վսեմափայլ Նուսար պէյը, որ լեզուստոսի բարձրադաստիւ փաշային կողմանէ 2 պատուական արաբացի ձի բերած էր, նուիրեց զանոնք Վիլթ թորիա վեհափառ թագուհւոյն: Եւ ընդհակառակութեամբ ընդունելով, մեծ մարդասիրութիւն ցուցուց ընծայաբեր հայազգի ազնուականին, որ այս օրերս պիտի մեկնի լեզուստոս վերադառնալու:

— Լստոն, 6—18 Նոյեմբերի: Հանգուցեալ Վուէլինկթընի դքսին յուղարկաւորութեան հանդէսը մեծ փառաւորութեամբ կատարեցաւ: Եւսօր: Բարձրադաստիւ արքայազուն Լլուէրթ իշխանը, բարլամէնթին անդամները, նմանապէս բազմաթիւ ազգային և օտարազգի պաշտօնատարներ և երեւելի անձինք ուղեկից էին այս սգալի թափօրին որ զարմանալի բարեկարգութեամբ և անխռով հանդարտութեամբ ի գործ դրուեցաւ:

ԳԱՂԱԻԱ. Փարիզ, 7—19 Նոյեմբերի: Գահակէց իշխանը հրամանագիր մը հանեց, որով կը հրաւիրէ զգաղղիացի ժողովուրդը որ իրենց քաղաքական խորհրդանոցը գումարուին ի 21 և 22 առաջիկայ նոյեմբեր ամսոյն ըստ նոր տուամբի՝ հրապարակական քուէարկութեամբ յայտնելու համար իրենց հաճութիւնը կամ տհաճութիւնը ի մասին վերահաստատութեան կայսերութեան յանուն լուի Նաբոլէոն Պրնաբարդին: Գարձեալ ուրիշ հրամանագրով մը գահակէց իշխանը կը հրաւիրէ զօրէնսդիր ժողովը որ ամսոյ 25ին ըստ նոր տուամբի՝ գումարուի և քուէարկութեանց կանոնադրութիւնը բնէնով՝ անոնց եզրակացութիւնը հրատարակէ յատուկ յայտարարութեամբ մը:

Ինչպէս կրօնական, ամէն բան՝ գոնէ արտաքին երևութիւն, կանոնադրութեան ի գործ կը դրուի կայսերութիւն վերահաստատութեան համար և տարակոյս չկայ թէ հարկաւորէն աւելի պիտի ըլլայ հաճութիւն տուող քուէարկուաց թիւը:

Եւս երեւելի պարագայից մէջ հակառակորդ կուսակցութիւնները անգործ նստած չեն. այլ ընդհակառակն զանազան յայտարարական թղթերով, զորոնք կը ջանան ամէն տեղ տարածելու, կը յորդորեն զօղովորդը դէմ դնելու կայսերութեան հաստատութեան: Լստոն և լուիսէյ կղզին բնակող յեղափոխական գաղղիացիները բողոքման սաստիկ յայտարարութիւններ հրատարակած են. նմանապէս Դանպորի դուքսը որ Կարդուս լուիսէյ թողն է, կայսերութեան հաստատութեան դէմ կը բողոքէ յատուկ յայտարարութեամբ մը: Եւս նշանաւոր թղթերը Վիլթիւն անուն պաշտօնական օրագրոյն մէջ հրատարակուած են:

— Ուէն և Կիւր քաղաքացի եպիսկոպոսները զատ զատ հովուական նամակներ յուղարկեցին իրենց իշխանութեանը: Եղած եկեղեցականաց, ինքզինքնով անանցմէ որ իրենց հոգեւորական ազդեցութեամբը յորդորեն զօղովորդը, որպէսզի կայսերութեան վերահաստատութեան համար հաճութեան քուէ տան:

— Մարսիլիա՝ գահակէցին կենացը դէմ դժուարային մեքենան հնարողը՝ բռնուեր է ի Մալթա:

Յունաստանի նախորդ օսմանեան դեսպան վսեմափայլ Վարդապետ Եֆէնտին երեքշաբթի օրը գաղղիական շոգենաւով հասաւ Իզմիր (Եֆէնտին գալով, և նոյն օրը իրիկուան դէմ՝ շարունակեց իւր ծանապարհորդութիւնը Կոստանդնուպոլիս երթալու. ուր, ինչպէս յայտնի է, արտաքին գործոց տեսչուէն առաջին խորհրդոյ բարտուղարի պաշտօնը պիտի վարէ:

— Լստաքին գործոց տեսչութեան նախորդ քաղաք տուղար վսեմափայլ Վիլին Սուլիսի Եֆէնտին անցեալ շաբթու Կոստանդնուպոլիսէն եկաւ և մօտ օրերս Պէրութ երթայ պիտի՝ նոյն քաղաքի ժողովրդեան և անշարժ ստացուածոց արձանագրութիւնը շարունակելու համար:

— Վերապատուելի Վիլինցո Ղիոպերթի իտալացի քահանայն, որ խիստ հոգեւորական հանդիսացաւ իւր մասնակցութեամբ իտալիոյ վերջին յեղափոխութեանը, անցեալ ամսոյ 14—26ին գիշերը կաթուածոյ յանկարծահաւ հարուածով մը վախճանեց ի Փարիզ ի հասակի 45 ամաց: Գուրինի քաղաքական ժողովը՝ իւր նիստին մէջ որ ի 17—29 հոկտեմբերի, որոշեց իւր վախճանեալ ազատասէր պատուական քահանային մարմինը Գուրին բերուի քաղաքացւոց ծախքովը, և փառաւորութեամբ մը ընելէն ետեւ, հայկապ յիշատակաւոր մը կանգնուի ի պատիւ հանգուցեալ դիտական եկեղեցականին:

Լմոյս 7—19ին Գուրինէն եկած լուրերը կը ծանուցանեն թէ Ղիոպերթիին մարմինը նոյն օրը հասեր է իշխալ մայրաքաղաքը:

— Գոստափառ Ռուսաց կայսեր փեսան, յայտնեց իւր մեծ աղջկան այլը՝ բարձրադաստիւ Լլուիսթինպէրի դուքսը մօտերս վախճանեց ի իր ինքնուրուի ի հասակի 35 ամաց, 13 տարի իւր վեհափայլ ընկերին հետ ապրելէն ետեւ:

— Եւրոպայի թիւթաբնոյ օրագիրը՝ իւր թերթին մէջ որ ի 10—22 ամսոյ կը հրատարակէ թէ Ռուսիոյ բարձրադաստիւ Պէյը այս օրերս մեկեր է. և այս լուրը լսուելուն պէս, հրաման գացեր է Միլերկրական ծովը եղած Նիգրիոյ նաւատորմի ղեկն որ Ռուսիոյ նաւահանգիստը երթայ. ուր կը գտնուի նաւ Կաղիոյ նաւախումբը:

Փարիզի օսմանեան դեսպան վսեմափայլ Վիլին փաշան, որ Սաֆիան անուն Կաղիոյ պատերազմական շոգենաւով Կոստանդնուպոլիսէն մեկնած էր Փարիզ երթալու, Սալթայէն քանի մը ժամ հեռանալէն ետքը՝ շոգենաւուն մեքենաները վնասեցին և հետեւաբար պարտաւորեցին Սալթայ վերադառնալու: Եւս նաւահանգիստէն Վիլին փաշան Սաֆիէի Սաֆիան ըստաճ Կաղիական ընկերութեան շոգենաւով մեկնեց է. բայց ճանապարհին բիւ մը ալեկոծութեան հանգիստելով՝ իրեալ գետաւանը վախցեր և ճիւղաւ ելեր է. ուսկից ցամաքաւ պիտի երթայ ի Փարիզ: Նոյեմբերի 6ին և 7ին Վիլին փաշան տակաւին Գուրին մայրաքաղաքն է եղեր:

Կոստանդնուպոլիսէն ամսոյ 18ին կը գրեն:

« Կայսերական հրովարտական Խուրճիտ Եֆէնտին, որ վեհափառ Սուլթանին ախաւապետներէն է, հոգաբարձու կարգեցաւ օգոստոսփայլ Լլուիսթ սուլթանին, ընկերին բարձրադաստիւ մեծ եպարքոս Սէհէմէտ Վիլ փաշային:

« Ինչպէս սովորութիւն է ամէն տարի, այս տարի ևս Բարձրագոյն Իրան կողմանէ երկու հոգաբարձու կարգեցան Կոստանդնուպոլսոյ դրամանոցին հաշիւները բնէնու համար: Եւս հոգաբարձութիւնը Բեանի փաշային և Սէմէտ Եֆէնտին յանձնուեցաւ, որոց առաջինը՝ երկար ժամանակ լեզուստոսի ընդհանուր կառավարութեան ծառայութեանը մէջ գտնուեցաւ, ու երկրորդը՝ Ռուսիոյ նահանգին հարկաց արձանագրողն է:

« Հռովմէական հայոց նորընտիր պատրիարք գերապատիւ Վակոն վարդապետը՝ բազմաթիւ յարգոյ անձանց ընկերութեամբ երէկ չէ առջի օրը Բարձրագոյն Գուրն գնաց, և ի պաշտօնէ պայեւթի ըրաւ բարձրադաստիւ Սէհ Սարար ըստին և արտաքին գործոց տեսչու վսեմափայլ Ռուստ Եֆէնտինին. որոնք բազում յարգանք ընկալան գոյեցաւ հոգեւոր հովիւը:

ԱՄԵՐԻՏԻԱՆ ԵՄԻՐԻ

Չմիւռնիս, 21 Նոյեմբերի:

Երեւելի փոփոխութիւն մը չեղաւ քաղաքիս առեւտրոյն: Վիլին Վիլին գրինը՝ 96 1/2 97 զիւլէ: Սալթին տեսակ սակամանին (մահմուդէ) 260—280 կարծէ օխան: Ղէհրին գրինը բիւ մը իջաւ և այս օրուան արժէքը 13 1/2 14 զիւլէ է: Բանուած տալէպը՝ 14—15 զիւլէ կը ծախուի օխան: Վիլին մաղ (ֆիլթը) չքանուածը 56 զիւլէ կարծէ չէքին (2 օխան): Փալամուտը հանդարտութեան մէջ կը գտնուի: Երկու հազար հակէն աւելի տորոն ծախուեցաւ 280—290 զուռուշի: Կեսարիոյ ոչխարի բուրդը 230—243 զիւլէ է: Ռուսիոյ ցորենին գրինը՝ 21—22 զուռուշէ բիւլէն: Բուսիլինը՝ 18—20: Կարին 9 1/2 զուռուշէ ծախուեցաւ բիւլէն: Լեզուստոսը բիւլէն՝ 13—13 1/2: Եւստի Կալալի չամիչը 70—76 զիւլէ կարծէ կենդինարը: Կառապուրուին Կալալիին՝ 108—110: Սեղանմը 910 դիւրաւաճառ է: Եւրոպայ տեսակ այծի բուրդը (թիֆթիթը) 50 զիւլէ է չէքին: Կարմիրը և միւսրագոյնը 35—36 1/2 ալիլէն: Ըստ տեսակին 580—630 զիւլէ կարծէ հարիւր օխան: Հաբարին գրինը՝ 225 զիւլէ է կենդինարը: Որդան կարմիրը (բըրմը) 65ի կը ծախուի օխան: Պղպեղը՝ 5 1/2 է օխան: Սեխալը (գարանֆիլ) 12—12 1/2: Հնդկաբնակ շինտիտան ճէվիլի օխան 40—45 զիւլէ է:

Ինչպէս Երաժիշտութեան, Ծանօթան Լիւսան 108ի վարելու Երաժիշտ:

Լստոն	113—114
Մարսիլիա	184
Թրեստ	398

ՔԱՆԱԾԱՆ ԵՄԻՐԻ

Պարոն Բոստանգինս Լեոնթոլիտիս, կառավարիչ Վիլին Դարմաթիոն ըստաճ գեղաւաճառի խանութին, որ Պալմաթիին մեծ տանը գուրսն է, կը ծանուցանէ իզմիրի Հայ բնակչաց, թէ շաբթու երեք անգամ կը ընդունի իւր խանութը զանոնք որ կուզեն դարմանուիլ նոյն խանութին հիւանդները նայող բժիշկէն: Եւս ցաւ, մալ, բական ախտ (միթրիքա), երկարատեւ ախտեր, վերք և այս օրինակ դժուարաբար հիւանդութիւններ ունեցողները կը հրաւիրուին ներկայանալ իշխալ խանութը: Սաստիկ կարօտեալները ձրի պիտի ընդունին իրենց հարկաւոր եղած գեղերը: Իսկ միւսները պիտի վճարեն, բայց իւրաքանչիւրը իւր վիճակին և կարողութեան համեմատ:

Նոյն գեղաւաճառի խանութին մէջ ծախու կը գտնուին Նիգրիոյ պատուական տեսակ գեղորայք, որոնք թէ մեծ քանակութեւ և թէ մանր մասամբ կը վաճառուին աժան գներով: Գարձեալ օտար քաղաքներէն միւր կուզէ դեղորայք ապրարել, անոր խնդիրը յօժարամտութեամբ ի գործ պիտի դրուի իշխալ խանութին կառավարչէն:

— Սօֆի Լիւս գաղղիացի ծաղկաճալը, (հորթի բիւլթէօր), որ ծախեալ փարիզէն հասաւ, իւր հեպը բերած է զանազան փեսայ գեղեցիկ ծաղիկներ, փռնիլ և պաղաւեպ ծաղիկ. նմանապէս քաղաքիս շրջ եղանակաց վերաբերեալ փեսայ փեսայ ալիւ ծաղիկներ (ֆրամուլու ազիլէ): Եւս իւր իւր հոգի հարկէ յիստան փեսային աւելի հաղորատալ ծաղիկ հոգեպէր, ինքս գեղեցիկ և բազմափայլ հրանդաններ (բընտիլիլ), անիճօն, գամբիլ, քոպոպիլիպոն, ալալէ, բէսիլ, արպրէս, մանիլիա ըստաճ ծաղիկներէն և փռնիլներէն, և այլն, որոց անունքը միւր ըստ միւրէ այս գեղ յիշարալիլ է ինքս երկար իլլալ:

Յիշեալ ծաղիկները քաղաքիս ծաղկաւոր և փռնիլներէն երեւելիները պիտի պատուեն զինքը՝ ալիւ անցնելով անոր բերած պապոսալիս և հաղորատալ ծաղիկները և փռնիլները, շրտն (Թէլա) (Թիւս) անուն պատուիլ Երաժիշտ, որ ինքն ևս իրենից և յաճառոր գրինով իլլալ ծաղիկներէն: Յիշեալ պատուիլ իլլալ Եւս յայտնի լիլլալ ծաղիկներէն ըստաճ Լալիլ մէջ գեղը՝ 27 լուսահամարն է:

Հրատարակիչ և տէր Երաժիշտ, Գուրն Գ. Պալմաթիան: